

ОЦІНКА СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ ЖИТОМИРЩИНИ

У статті представлені результати дослідження стану та ролі сільсько-господарських виробничих кооперативів з урахуванням динамізму структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі Житомищини. Розкриті основні тенденції сучасного розвитку виробничих структур кооперативного типу, їх кількісні характеристики та особливості створення в сільському господарстві. Зосереджено увагу на позитивних та негативних моментах їх функціонування.

© А.Д. Корягіна

Науковий керівник – д.е.н., проф. В.В. Зіновчук

Постановка проблеми

Реформування вітчизняної економіки докорінно змінило взаємовідносини економічних агентів та створило соціально-правові передумови для розвитку ринкових інституцій. В аграрному секторі економіки відбулися зміни земельних та майнових відносин, виникли підприємства якісно нових організаційно-правових форм. Зазначені перетворення спрямовані на підвищення результативності, ефективності та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Однак в ситуації, коли ще значна частина сільськогосподарських формувань знаходиться у процесі кардинальних змін відносин власності, організації виробництва, системи управління тощо, принципово важливо зберегти існуючі майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктуру, сівозміни, кваліфіковані кадри тощо. За таких умов організаційно-правовою формою підприємства виступають сільськогосподарські виробничі кооперативи, що, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого – є адекватно завданням ринкової трансформації. Тому проблеми, пов'язані з вивченням стану і ролі сільськогосподарських виробничих кооперативів в аграрному секторі, зумовили необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації внесли класики кооперативної думки – М. Туган-Барановський, О. Чаянов, М. Кондратьєв, Б. Мартос, І. Смелянов, О. Анциферов. На сучасному етапі у цьому науковому напрямі плідно працюють вітчизняні економісти-аграрники П. Березівський, Ф. Горбонос, В. Зіновчук, О. Крисальний, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний Л. Молдаван, О. Онищенко, Н. Павленчик, Ю. Ушкаренко, Г. Черевко та ін. Проте далеко не всі теоретичні та прикладні проблеми розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів вивчені недостатньо. Окремі питання щодо ролі та стану сільськогосподарських виробничих кооперативів потребують уточнення, також слід враховувати динамізм структурних перетворень, які відбуваються в аграрному секторі і орієнтують його на роботу в конкурентному середовищі. Все це визначає актуальність даної проблеми та зумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Мета і методика досліджень

Мета дослідження – теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо організаційно-економічних засад ефективного функціонування виробничих кооперативів в аграрному секторі Житомирщини сьогодення.

У процесі дослідження використані загальнонаукові методи: індукції і дедукції; узагальнення; системного аналізу явищ, що вивчаються; синтезу,

як прогнозування перспективи вирішення проблеми. Щодо спеціальних методів економічного дослідження, застосовували методи порівняння та спостереження, табличний і графічний, розрахунково-конструктивний. За допомогою статистично-економічного методу аналізували основні показники динаміки виробничих кооперативів. Для теоретичного узагальнення існуючих підходів до вирішення проблеми використовували абстрактно-логічний метод. Також у даній статі відображені матеріали статистичних звітностей Головного управління статистики у Житомирській області.

Результати досліджень

Сучасний розвиток виробничої кооперації в Україні діє на двох рівнях: первинному та у формі виробничого кооперативу. Перший являє собою просту співпрацю виробників сільськогосподарської продукції у формі різнобічної допомоги технікою, обладнанням, трудовими ресурсами під час обробітку ґрунту, збору врожаю, збуту продукції тощо. Іншим рівнем розвитку виробничої кооперації в Україні є виробничий кооператив. Закон України “Про кооперацію” визначає термін “виробничий кооператив” як об’єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов’язкової трудової участі з метою одержання прибутку [6].

Таблиця 1. Кількість діючих сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм

Організаційно-правові форми підприємств	Роки			2006 р.+/- до 2004 р.
	2004	2005	2006	
<i>в цілому в Україні</i>				
Господарські товариства	8172	7900	7545	- 627
Приватні підприємства	4054	4123	4112	- 58
Виробничі кооперативи	1727	1521	1373	- 354
Фермерські господарства	42533	42447	42932	+ 399
Державні підприємства	395	386	371	- 24
Інші	1694	1500	1525	- 169
В с ь о г о	58575	57877	57858	- 717
<i>в Житомирській області</i>				
Господарські товариства	369	347	314	-55
Приватні підприємства	260	249	227	-33
Виробничі кооперативи	67	57	44	-23
Фермерські господарства	641	686	530	-111
Державні підприємства	8	8	7	-1
Інші	80	57	53	-27
В с ь о г о	1425	1404	1175	-250

У фазі активізації аграрної реформи, що почалася в кінці 1999 р., сільськогосподарські виробничі кооперативи виявилися найбільш-розповсюджені організаційно-правовою формою новостворених сільсько-

господарських формувань (близько 25% усіх реформованих підприємств). Це пояснюється, в першу чергу, їх прагненням зберегти цілісні майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктури, кваліфіковані кадри, науково обґрунтовані сівозміни, а також здатністю використовувати переваги великомасштабного виробництва [2]. Але доводиться визнати, що незважаючи на всі переваги цієї форми організації виробництва і праці, кількість кооперативів у аграрній сфері економіки не зростає, а навпаки, – зменшується (табл. 1). Це пояснюється відсутністю необхідних умов для їх розвитку та відповідної зацікавленості з боку держави у їх поширенні.

Зокрема у 2004 р. в Житомирській області функціонувало 52 сільськогосподарських виробничих кооперативи, які мали площу сільськогосподарських угідь 55,2 тис. га, із якої 46,8 тис. га було під ріллею. У 2006 р. загальна кількість виробничих кооперативів зменшилася до 34, площа сільськогосподарських угідь до 34,1 тис. га, з яких ріллі – 28,9 тис. га. Щодо середньорічної чисельності працюючих, то цей показник у 2006 р., порівняно з 2004 р., також зменшився і становив 4172 і 2222 особи відповідно (табл. 2).

Таблиця 2. Основні показники роботи сільськогосподарських виробничих кооперативів у Житомирській області

Показники	Роки			2006 р. +/- до 2004 р.
	2004	2005	2006	
Кількість сільськогосподарських виробничих кооперативів – всього, од.	52	49	34	- 18
Площа сільськогосподарських угідь, тис га	55,2	54,8	34,1	- 21,1
з них: рілля	46,8	44,6	28,9	- 17,9
сіножаті	3,2	3,5	1,3	- 1,9
пасовища	4,2	5,8	3,4	- 0,8
Середньорічна вартість активів, тис. грн	217163,1	167077,1	113027,3	- 104135,8
Середньорічна кількість штатних працівників у сільськогосподарському виробництві, осіб	4172	3451	2222	- 1950

Економічний розвиток сільськогосподарських виробничих кооперативів та їх місце в аграрному секторі нашої країни знаходиться у прямій залежності від їх ефективного функціонування. Однак, як свідчать наведені дані (табл. 3), ефективність цієї організаційно-правової форми господарювання залишається на низькому рівні, особливо у тваринництві.

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що скрутний економічний стан та невисоку результативність сільськогосподарських

виробничих кооперативів насамперед слід пов'язувати з вадами, які успадкувала ця форма підприємництва від колишньої системи колективного господарювання. Не зважаючи на те, що виробничі кооперативи на початковому етапі свого існування зберегли майнову базу краще, ніж підприємства інших організаційних форм, вони значно поступаються останнім якісним складом своїх активів [2], що не дає їм змогу пристосуватися до зовнішніх факторів та ефективно функціонувати в конкурентному середовищі.

Таблиця 3. Результати діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів у Житомирській області

Показники		Роки			2006 р. +/- до 2004 р.
		2004	2005	2006	
Виробництво продукції рослинництва – всього, ц:	зерно	468080	392483	252500	- 215580
	цукрові буряки	291147	142071	147063	- 144084
	картопля	2874	554	521	- 2353
	овочі відкритого ґрунту	436	25	-	- 436
Виробництво продукції тваринництва – всього, ц:	молоко	105700	108538	83123	- 22577
	м'ясо ВРХ	12319	12679	10692	- 1627
	м'ясо свиней	3692	5142	6206	+ 2514
Виручено від реалізації продукції, тис. грн..	зерно	38001,3	43780,9	36093	- 1908,3
	цукрові буряки	1712,5	11222,1	1796,9	+ 84,4
	картопля	83,6	21,5	71,6	- 12
	овочі відкритого ґрунту	2,3	1,8	1,2	- 1.1
	м'ясо ВРХ	7515,0	10751,2	7587,3	+ 72,3
	м'ясо свиней	3441,7	3985,2	3202,9	- 238,8
	молоко	5773,2	8873,6	5459,3	- 313,9
Прибуток всього, тис. грн	138,9	2348,0	-	- 138,9	
Збиток всього, тис. грн	-	-	502,7	x	
Рівень рентабельності, %	138,9	2348,0	-	-138,9	

Висновки

1. Сільськогосподарські виробничі кооперативи є новою формою господарювання, яка, з одного боку, зберігає переваги великомасштабного виробництва, а з іншого – є адекватною завданням ринкової трансформації. Більш того, вона виявляється найкращою альтернативою для того, щоб зберегти існуючі майнові комплекси, виробничу та соціальну інфраструктуру, сівозміни, кваліфіковані кадри тощо в скрутних умовах сьогодення.

2. Незважаючи на певні переваги цієї форми організації виробництва кількість кооперативів в аграрній сфері економіки не зростає, а навпаки, –

зменшується. Зокрема у Житомирській області, порівняно з 2004 р., їх кількість скоротилася до 34 одиниць, а площа сільськогосподарських угідь – з 55,2 тис. га до 34,1 тис. га щодо середньорічної чисельності працюючих. Цей показник у 2006 р. щодо 2004 р. також зменшився і становив 4172 і 2222 особи відповідно. Це пояснюється відсутністю необхідних умов для їх розвитку та відповідної зацікавленості з боку держави у їх поширенні.

3. Ефективність сільськогосподарських кооперативів особливо тваринницьких знаходиться на низькому рівні. Це слід пов'язувати з вадами, які успадкувала ця форма підприємництва від колишньої системи колективного господарювання та певними негативними наслідками аграрної реформи. Адже у процесі реформування відбулися, в основному, формальні зміни та пристосування до зовнішніх факторів, а не цілеспрямовані, заздалегідь визначені дії, що не дає змогу новим формуванням аграрного сектора забезпечити свою конкурентоспроможність.

Перспективи подальших досліджень будуть зосереджені на порівнянні основних результатів господарської діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів з іншими формами господарювання. Також буде досліджено стан та місце сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в аграрному секторі з метою виявлення позитивних та негативних моментів їх функціонування.

Література

1. *Бутуй О.Г.* Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації в Житомирській області // *Агроінком*. – 2000. – №2. – С.24–27.
2. *Бурачек І.В.* Розвиток виробничих кооперативів в сільському господарстві перехідного періоду: Автореф. дис... канд. екон. наук. – К., 2005. – 20 с.
3. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк: Товариство української кооперації, 1964. – 624 с.
4. *Горбонос Ф.В.* Кооперація: методологічні і методичні основи. – Львів: Львівський державний аграрний університет, 2003. – 264 с.
5. *Зіновчук В.В.* Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
6. Про кооперацію: Закон України // *Економіка АПК*. – 2003. – №9. – С. 142–152.
7. *Чаянов А.В.* Краткий курс кооперации. – М.: Кооперативное издательство, 1925. – 77 с.
8. *Шаарс М.А.* Кооперативи: принципи і практика: Пер. з англ. – К.: ВОКА, 1994. – 66 с.
9. *Watkins, William P.* Co-operative Principles Today and Tomorrow. – Manchester, UK: Holyoake Books, 1986. – 196 p.